

Ludvík Vaculík A co dělníci?

Jsem velmi přístupný náladám, a to mi umožňuje vidět někdy věci takové, jaké opravdu jsou.

Za ohavného počasí, kdy déšť srážel do ulic dým fabrik a sporáků, šel jsem po hrbolatě chodníku plombovaných hlinou a zpuchřelým asfaltem podél otlučených zdí, uhýbaje proudům vody, šplachající z prorzavělých okapových žlabů. Nenormální, silné světlo výbojek padalo do řídkého bláta z popele a prachu. Ladná tramvaj prolezla kolem rohu. Luxusní lahůdky skvěly se za sklem hokynářských výloh.

Pod vílevem takové nálady napadla mi překvapující pravdivá myšlenka, že v tomto chudičkém západočeském městě má své sídlo starý multimilionář Škodovka.

* * *

Už dlouho nevím, co všechno u nás dneska vězí pod slovem dělník. Určování dělníka podle manuální povahy jeho práce nestačí. Šička, ohnutá za strojem v ševcárnách a valcír, poroučející těžkým kusům železa — to jsou dva velmi nestejní dělníci. Jejich plat, jejich volno po šichtě, jejich jistota v zaměstnání jsou hodně odlišné. Nejsou si rovni. Valcír je jaksí větší dělník. To by se poznalo, kdyby současně vypukla stávka v ševcárnách a v ocelárnách: kam by šel Dušek dřív.

Kromě toho existují dělníci rodem a duší vedle dělníků z přinucení, část dnešního dělnictva má, jak známo, špatný třídní původ. Kromě toho jsou v každém závodě místa lépe placená, místa s příznivějším příchodem do důchodu, místa zdravější, s větší vyhlídkou na postup nebo na cestování, zkrátka místa jak stvořená pro dlouholeté členy výborů a poslušné důvěrníky různého druhu. Jak je to s dělnictvím takových lidí?

Kromě toho se k dělnictvu sami pořád počítají lidé, kteří už dávno působí na pracovištích se zcela odlišnou klimatickou. Tak dávno, že blíže neurčená část z nich „plete si proletariát a sekretariát“ — řečeno s Vaškem Káňou. Já jim však — vypůjčkou tuším od Lenina — říkám profesionální revolucionáři.

Už dlouho pomyslím, že napíšu úvahu na téma „Či je vlastně tento stát“. Zabýval bych se v ni podivnou skutečností, že průměrně neinformovaný dělník považuje špatný stav našeho státu za dílo intelektuálů, kdežto intelektuálové vědí, že tento špatný stav naorganizovali profesionální revolucionáři ve jménu dělníků. Z jaké části s jejich vědomím, vůlí či nevlí, lhostejností či souhlasem — to nevím. Jisté je, že v polemikách a sporech, které inteligence vedla mezi sebou či proti jiným, slovo dělník znamenalo ozbrojené veto. — Tedy o tom bych chtěl napsat úvahu, a

co úvahu! Pro kočku! Na toto téma by měl někdo udělat ve Škodovce veliký mítink, česky tábor lidu. Pozor: kdo?

* * *

Dovolili mi naslouchat jednání koordinační porady závodních výborů ROH. Asi čtyřicet funkcionářů. Bylo to v jednom z dní, kdy vysoké demise šly jedna za druhou. Pastyřík padl. Nedlouho předtím zveřejnilo 650 stranických, odborářských a hospodářských funkcionářů Škodovky své stanovisko k tomu, že v době, kdy celá země víře, „ÚRO dva měsíce mlčí, nechává hnutí svému osudu... ÚRO v tomto politicky náročném období odborové hnutí nevede, neřídí, či že se dokonce této povinnosti zvefkle. V každém případě to znamená, že neplní svou funkci a že se k hnutí zachovala macešsky.“ — Tedy nechala hnutí jeho osudu a zachovala se macešsky.

Nyní na této poradě přebíral předseda oborové komise inž. Klekner body tohoto dokumentu, z nichž mě obsahem či formulací zaujaly tyto: ovlivnit jmenování a odvolávání hospodářských vedoucích; vyhlášovat požadavky zaměstnanců „veřejně a vlastními ústy“; dělat samostatnou politiku; redukovat aparát státu a společenských organizací; zvýšit kontrolu odborů nad výrobou; „aby pracující byli informováni o záměrech státu“.

Přehled názorů, které tu uvedu, je pouze výsečí z celkového duševního stavu, v němž se cítilo být hnutí, opuštěné svou matkou ÚRO a ponechané svému osudu. Tedy: Nesouhlas s tím, že Pastyříkova demise byla odmitnuta jen proto, aby mu mohla být vyslovena nedůvěra. Proč mu ji nevylovili dřív? — Montéři si opakovaně stěžují, že přes všechny sliby dostávají vyúčtování služebních cest až za dva měsíce. — O nových volbách do odborových orgánů nelze mluvit, dokud se neřekne, co mají odbory dělat. Buď budou řídit výrobu, hospodařit — nebo chránit pracující. Namočleni do obého jsme bezmocní. — Předšedající inž. Klekner: Zupka je zkušený odborář, a ten neoddluže tak obě stránky. Je třeba umět nést dvojakou úlohu. Není nemožná, my jsme ji jen špatně plnili. Využijeme své pravomoci. Za uplynulé dva měsíce se každý z nás změnil, a kdo ne, ten bude mít problémy se společností i se sebou. — Další: Jsou pracoviště, kde dělníci mají vysoké přesčasů: v lednu jeden člověk 115 hodin, v únoru týž 120. Kde je zákoník práce? — Lidé pomoci přesčasů vyrovnávají stále zdražování. Za první republiky bychom v takové situaci šli do stávky. — Všichni se točí jen okolo studentů a nikdo si nevšímá pracující mládeže. — Máme si udělat vlastní program podle stanov a směrnic, anebo jaký bychom potřebovali? V druhém případě předem vím, že to nemá smysl. — Není třeba hledat svůj program. Akční program strany bude obsahovat i roli odborů. — My si musíme postavit vlastní program, abychom

obnovili svou autoritu. — Předsedající: V podstatě nejde dnes u nic nového. Takhle jsme mluvili i před pěti lety, ale hořejšek mlčel. Dnes mluví hořejšek a mlčí dolejšek. Byli jsme vedeni myšlenkou, že socialismus je sám o sobě tak spravedlivý, že není třeba za nic bojovat. Dělníka otrávil, když dvakrát třikrát musel opakovat totéž. — Jsem ve funkci rok. Nechce se mi pobízet lidi, aby přemýšleli, co dělat, když čekám, že za 14 dní se jim budu muset omlouvat: Promiň, ale my jsme dostali nařízeno dělat to zas takhle. — Co vidím, to mě rozčiluje. Přece musejí věci mít nějakou etiku! Jinak neseženeme nikoho, kdo bude vůbec ochotný vzít funkci. Tahle demokratizace povede jen k tomu, že se do čela postaví samozvanci. — Dneska přijdou do funkcí noví, dostanou lepší podmínky, takže budou moci dokázat něco, co my jsme nemohli. A na nás se bude házet bláto. Mně je to jedno, já jsem dva roky před penzím. Já mám jenom strach, aby se, až do toho penzí půjdu, vůbec nějaký ještě vyplácelo! — Dneska musí člověk být opatrný, když chce říct svůj názor, i když je to názor většiny. Televize a rozhlas dávají přednost jedné straně. Mluví samí ti, co dvacet let nepromluvili. My jsme za první republiky dokázali pro svůj názor jít proti bodákům. Proč všichni ti novináři nepromluvili? Báli se o koryta! Pamatuju, jak se o nárstoc straně říkalo: Bratři, vstupujte do KSČ, budeme vás tam potřebovat. Mám dojem, že jsou to oni, co teď mluví. — Kdo zastupuje pracující v tom týmu, co vypracovává ten akční program? Jsou tam taky dělníci? My si tu drásáme nitra, ale kdo předá naše požadavky nahoru?

Když je tedy hnutí po dvaceti letech konečně ponecháno svému osudu, polovička lidí mlčí a polovička z těch, co mluví, volá po matec.

* * *

Ze všech špatných způsobů, jak se dát do řeči s neznámými dělníky, vybral jsem si ten smutně proslulý: Požádal jsem předsedu ZV ROH v lokomotivce, aby mi zprostředkoval schůzku s lidmi podle své úvahy. Přišlo jich asi dvacet, z toho šest členů KSČ, jeden co vystoupil z KSČ kvůli vysokým příspěvkům, jeden starý sociální demokrat, jeden bývalý pracovník nějakého aparátu, jeden mladý člověk s vousem a jedna žena. Myslím, že mluvili otevřeně, ale nepříkládám zvláštní váhu otevřenosti před novinářem. Lidé, když se nebojí, tak zase naopak spíš předvádějí, jak se nebojí. Co řekl, považují nikoli za vzorek celkového dělnického smýšlení, ale za obraz toho, co v březnu tohoto roku mohla a chtěla vyslovit jistá skupina dělníků před redaktorem LL za přítomnosti mně neznámého funkcionáře asi odborů, jenž seděl stranou a neúčastnil se.

Bylo to den po velkém mítinku v pražském Sjezdovém paláci. Tato událost působila na většinu z nich nepřijemně. Starší dělník: „Na mně to dělá všechno

dojem komplotu proti dělnické třídě. Koho myslíš Smrkovský těmi provokatéry?“ — Bezpartijní: „Goldstücker je, no... řekněme moudrý člověk a bylo mu, dejme tomu ukřivděno. Kohouta a Procházky jsem si vážil, ale některé odpovědi byly estrádní. Chvillemi mi to připadalo tak dryáčnické, že by prodali i zkažené zelí na trhu. Vy byste s námi měl mít víc trpělivosti, vy tu demokracii zvládnete rychleji, nám to bude trvat dýl. Když se v rádiu přihlásí do diskuse jeden dělník, hned je jich na šest. To působí velice špatně. A tyhle rajchstágy jako včera v Praze, to je hec!“ — Jiný hlas: „Chtějí prosazovat demokracii nedemokratickými způsoby. Lenárta donutili mluvit, i když byl nemocný a Mesteka vyslyšal div ne s detektorem lži.“ — Mladý dělník, jenž se jinak hlásil k progresivnímu směru: „Dneska vidím jako problém, aby i konzervativci dostali plně právo mluvit.“ A všeobecný nesouhlas s tím, že se všechno odbývá jen v Praze, že všichni ti demokraté si předcházejí studenty a nikdo nepromluví k dělníkům, rozuměj k dělníkům ve Škodovce. — „My si také můžeme udělat manifestaci,“ řekla žena. „My můžeme udělat generální stávkou!“ vykřikl starý dělník.

Ale za co nebo proti čemu? — Neboť žena, letitá stranická funkcionářka, řekla: „Jak se dnes zdá, ono to všechno bylo špatné, co jsme dělali! Abych se pomalu styděla před svými dětmi za to, k čemu jsem je vedla. My jsme se dole dvacet let třískali, proč to nedělali taky ti nahoře?“ A otázka ke mně: „To opravdu byla taková cenzura, že my se až teď dovidáme, jakých se užívalo metod až fašistických?“ — „Největší cenzura byla za první republiky, redaktor tuhle byl malej, on asi neví, že v novinách vycházela bílá místa!“ zvolal jiný dělník, který neví, že dnešní cenzura zabavovala i ta bílá místa, takže on nemohl nic poznat. Bezpartijní: „Já čekal, že tuto přijde. A můžeme děkovat, že to přišlo touhle formou. Tenhle systém zavedli komunisté a nikoho se neptali. Kdybysme měli funkcionáře jako byl Zápotocký, tak už byla stávka! Studenti mluví, protože jsou organizovaní, to my nejsme, protože ROH — to je jen béčko v KSČ!“

A stejně prudej jako odmítali „vedoucí roli intelektuálů“ v naší dnešní demokratizaci, kritizovali příklady nepořádku a korupce: jak se rozdělávaly stříbrné medaile k výročí založení podniku, jak se za funkce dávaly větší mimořádné odměny než za práci. Hlavní část viny nacházeli zjednodušenou úvahou u hospodářských vedoucích: „Všichni, co se u nás vystřídali a mluvili k nám, jsou na oborovém ředitelství a na ministerstvu, a my jsme tu zůstali a vylizujeme to po nich!“ Bývalý ředitel jim říkal, že budou vyrábět 400 lokomotiv ročně, dnes se jich dělá zatím 70. Promrhané investice. Kdo na veřejnosti ví, že zde dostaly všechny ženy měsíční neplacenou dovolenou? A podívajte se na šrotiště, co tam je vyhozené práce. Jerábovou dráhu postavili a zas ji demontovali. Kdo to dělá?

„Tento systém zavedla komunistická strana,“ podotýká kdosi a jiný odmítá: „Copak za to může Lenárt a Novotný?“ — „Tohle mi neříkej, od nástupu Novotného se nám jen bralo a bralo!“ — Bývalý aparátník: „Bralo se nám, na normách, na platech, ale my jsme to snášeli, protože se nám to mělo vrátit na tom socialismu. A dnes? Intelektuálové jsou mrvové!“ Intelektuálové jsou mrvové, protože spoluzavinili ztráty. Takzvaný nový systém ekonomického řízení je podvod založený na zásadě, že tam stejní lidé zůstanou i nadále, protože: „Pes psa nežere!“ — „Když dělník udělá zmetek, platí. Kdo zaplatí ztráty zahraničního obchodu a celou špatnou orientaci výroby?“ Jak mohou věřit, že to za pět roků nebude ještě horší? „Mně se tomu nechce věřit, protože se v tom motají samí spisovatelé a jeden Smrkovský. Proč nemluví taky lidé pro nás a proč Šik, když tu byl, mluvil jen pro uzavřenou společnost funkcionářů a my se zas nic nedověděli?“ Místo výkladu o demokracii by se dělnice potřebovala dovědět, jak to bude, až se zase zkrátí pracovní doba. Kdo dělá v kanceláři, ten se může těšit. Ale kdo dělá v úkolu, ten vydělá míň. Starý sociální demokrat logicky: „Míň hodin, míň peněz. Co bysi chtěla!“

Inteligence, bez jejíhož výkresu a myšlenky dělník nic nevynobí, selhala. Dávejte pozor jak, je to originální: „My jsme svoje připomínky mohli říkat jen po dělníku. Studovaní lidé si je měli přeložit do takové řeči, aby se ty připomínky realizovaly. A byla jejich povinnost zařídit to přitom tak, aby oni na ně nemohli!“ Kdo oni? — Myslel tím profesionální revolucionáře.

Souhrnný dojem většiny z těch, které jsem slyšel: „Tohleto je porážka dělníků.“ A v únavě z řeči, na jaké ucho není zvyklé, z rozčilujících odhalení, s nimiž přicházejí noviny, při stálém rozpučávání dalších drobných jistot a v nedostatku časových a srozumitelných syntéz dostává se část z nich — nevím jak velká část — k prostému přání: „Kdyby se, víte, ti nahoře raději sami někým zavřeli, domluvili se a pak nám zkrátka řekli, co se zas bude od zejtřka dělat. A nepouštěli mezi lidi tyhle ty hecy!“

Jsou to lidé, kteří byli po léta zbavováni svých přirozených vůdců, v odborech se odnaučili ostré solidaritě a v KSČ ztratili samostatný politický postřeh. Vše, co bylo řečeno o moci, jež si vybírá poslušné a slabé, prohání hrdé a poctivé, platí také na dělnictvo. Dělníci ztratili totiž co my. Navíc si omylem mysleli, že vládlí. V otřesu, který prožívají, mohou se stát politickou kořistí každého, kdo první přijde, svolá veliký mítink a místo všech diskusí zkrátka řekne, co se od zejtřka bude dělat. Kdo to bude?

Což vše platí nikoli jen o městě, v němž sídlí starý multimilionář. Ale řeknu vám, ten socialistický boha-

tec na tom asi nebude moc dobře. Když vstoupíte do města a když si sloupnete z očí dvacetiletý škraloup navykklého vnímání, čerstvě zpozorujete, co tu těžce schází: společenský průmyslník, jenž na svém letu k prosperitě umí jen tak mimochodem být svému městu světlým inspirátorem a velkorysým podpůrcem.

LL č. 6, 4. dubna 1968

Jiří Brdečka

Čas oponou netrhá

— Čas oponou trh' a změněn svět —, opěval náš klasik revoluční březen 1848. Je ale Čas opravdu takovým divotvorným oponářem? Mění svět jediným záračným trhnutím opony? Což mě napadlo při opožděné četbě sedmého čísla REPORTÉRA. Bezprostřední účastnice Února 1948 tam vzpomíná:

— Myslím, že všichni, kdo jsme Únor prožili — také jsem tehdy seděla u Prašné brány a pracovala v krajských denících strany — tím budeme ovlivněni celý život... Na budově sekretariátu byl balkón... stáli na něm Slánský a Geminder — ten vyskakoval jako tahací panák a křičel: — Tak jste to prohráli, tak jste to prohráli. — Taková byla tehdejší atmosféra. Nás však dnes zajímá především, čím je Únor pro ty, kteří už k němu ten sentimentální vztah nemají... —

Co mě zarazilo na těchto řádcích? Pisatelka říká, že ji Únor ovlivnil na celý život, že má k němu sentimentální vztah a jak by také ne! O dvacet let mladší, prožila tehdejší vítězné opojení přímo mezi nejzaslouženejšími spoluvůdci tohoto úspěchu. Ne, na takové věci se nezapomíná! Jenže: vyskakoval tehdy v jejich očích Geminder opravdu „jako tahací panák“? Já o tom ze srdce pochybuji. Zdá se mi, že tato únorová vzpomínka je nazírána odlišnými optikami dvou různých brýlí. Čočky jedněch, velice růžových, brousila atmosféra nadšeného okamžiku, kdy se opravdu zdál změněn svět. Nevěřím však, že by tato skla ukázala významného člena stranického aparátu v podobě tahacího panáka. Tím se stal teprve tehdy, až čas nasadil pisatelce střízlivější okuláry, ten čas všední, nebábnický, který netrhá oponou, ale který smývá šminku iluzí a dává na mnoha skráních uvadat vavřínům. Ty Geminderovy jistě opadaly v očích pisatelky ještě před procesy, jejichž scénář předepsal smrti i tohoto nešťastného, pramálo populárního aparátníka.

Chtěl bych být aspoň o dvacet let mladší, aby tyhle nezapomenutelné dny letošního března byly pro mne chvílí, kdy čas oponou trh' a změněn svět. Zatím však vím, že krásná neděle se chýlí ke konci a že se blíží pondělí, střízlivé a pravděpodobně podmačné ráno, po němž přijde úterní, středeční, zkrátka zatracené dlouhý pracovní týden za pultem snědeného — kéž by